

УДК 343.985

КРИМІНАЛІСТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ВИКОРИСТАННЯМ БЮДЖЕТНИХ КОШТІВ В АГРОПРОМИСЛОВОМУ КОМПЛЕКСІ

Кікінчук В. В.

Харківський національний університет внутрішніх справ, м. Харків, Україна

Висвітлено значення криміналістичної класифікацій формувани окремих методик розслідування. З урахуванням комплексного підходу до криміналістичного вивчення злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі, здійснено їх класифікацію.

Ключові слова: криміналістична класифікація, бюджетні кошти, агропромисловий комплекс, криміналістична методика.

Сільське господарство України є однією з провідних галузей економіки. Воно є центральною ланкою агропромислового комплексу, що являє собою сукупність галузей економіки, пов'язаних із виробництвом продовольства та предметів широкого вжитку із сільськогосподарської сировини та постачанням їх населенню [2, с. 139].

Варто зазначити, що агропромисловий комплекс України відзначається слабким розвитком сільськогосподарських підприємств, низьким рівнем виробництва національної продукції та нерациональним використанням земельних ресурсів. Дана ситуація викликала необхідність створення й впровадження державних цільових програм щодо розвитку українського села, удосконалення сільськогосподарської техніки тощо. Дані програми спрямовані на здійснення підтримки фермерських та інших агропромислових господарств, забезпечення належного функціонування аграрного ринку за рахунок бюджетних коштів [3, с. 278].

У результаті реалізації вказаних державних цільових програм щодо покращення ефективності діяльності агропромислового комплексу за рахунок бюджетних коштів, знайшли своє відображення чимало порушень встановлених законодавством вимог при використанні зазначених коштів. Слідчій практиці відома достатня кількість вказаного роду кримінальних правопорушень, які вчиняються службовими особами підприємств агропромислового комплексу України й полягають у заволодінні державним майном (бюджетними коштами) або придбанні права на майно шляхом обману чи зловживання довірою; привласненні чи розтраті державного майна; заволодінні бюджетними коштами шляхом зловживання службовим становищем; шахрайстві з фінансовими ресурсами тощо.

Вищевказане вказує на необхідність формування криміналістичної методики розслідування злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. У свою чергу, як відомо, без логічно обґрунтованої криміналістичної класифікації злочинів вибудувати систему окремих криміналістичних методик неможливо [4]. Тому створення криміналістичної класифікації зазначеного вище типу злочинів є актуальним, першочерговим науковим завданням.

Слід зазначити, що в працях таких учених, як А. Ф. Волобуєв, В. І. Василичук, Р. Л. Степанюк, С. С. Чернявський предметом уваги була криміналістична класифікація злочинів у бюджетній сфері загалом. Але незважаючи на низку сформульованих науковцями принципово важливих положень, залишається ряд невирішених питань щодо криміналістичної класифікації саме злочинів, пов'язаних з використання бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. Саме ці обставини й обумовлюють актуальність статті.

Як ефективний засіб пізнання класифікація притаманна різним науковим галузям. Її широко використовують і в криміналістиці.

Однією із головних функцій криміналістичної класифікації злочинів є надання підстав для формування окремих методик розслідування. Її розуміють як диференціацію (або систематизацію) кримінальних правопорушень за криміналістично значущими підставами, що сприяє формуванню криміналістичних характеристик злочинів і розробленню окремих криміналістичних методик [9, с. 324].

У цьому контексті слід погодитись з позицією В. В. Тіщенко, який вважає, що криміналістична класифікація злочинів дозволяє провести багатосторонній аналіз виділених категорій злочинів, синтезувати їх криміналістично значимі властивості й дати відповідні криміналістичні характеристики таким категоріям злочинів. Вона надає можливість розробляти різного рівня методики розслідування: міжвидові, видові, групові та позавидові, що дозволить успішно їх застосовувати у відповідних слідчих ситуаціях [12, с. 44].

Науці відома пропозиція висунути дві форми криміналістичної класифікації злочинів. До першої О. М. Васильєв відносить слідчі ситуації й обумовлені ними напрями розслідування злочинів. До другої форми класифікації відноситься криміналістична характеристика злочину [10, с. 25-26]. В. О. Образцов також запропонував використовувати криміналістичну характеристику як форму класифікації злочинів [11, с. 106]. На наш погляд, можна погодитись з таким твердженням, оскільки вказані форми криміналістичної класифікації злочинів визначають її цільове призначення.

Не слід забувати про те, що криміналістична класифікація засновується на кримінально-правовій класифікації за родами та видами злочинів (убивство, розбій, крадіжка тощо) з урахуванням елементів складу злочину [8, с. 91]. Зокрема, Р. С. Белкін, прийнявши склад злочину за підставу, запропонував класифікувати злочини наступним чином:

1) класифікації злочинів, пов'язаних із суб'єктом злочину, що вчиняються: одноособово і групою; вперше і повторно; особами, що перебувають в особливих відносинах з безпосереднім предметом посягання, та такими, що не перебувають у таких відносинах; дорослими злочинцями та неповнолітніми; чоловіками та жінками;

2) класифікації злочинів, пов'язаних з об'єктом злочину: за особою потерпілого; за характером безпосереднього предмета посягання (за місцем вчинення злочину); за способом і засобами охорони безпосереднього предмета посягання;

3) класифікації злочинів, пов'язаних з об'єктивною стороною злочину: за способом учинення злочину; за способом приховування злочину, якщо він не входить як складова частина до способу вчинення злочину;

4) класифікації злочинів, пов'язаних із суб'єктивною стороною злочину: вчинені із задалегідь обдуманим наміром; вчинені з умислом, що раптово виник; вчинені з необережності [7, с. 326].

Виходячи з наведеного, можна припустити, що в основі криміналістичної класифікації злочинів, запропонованої Р. С. Белкіним, переважно перебувають кваліфікуючі обставини норм Особливої частини Кримінального кодексу.

В основі системи окремих видових криміналістичних методик знаходиться кримінально-правова класифікація злочинів, що здійснюється, як правило, за об'єктом посягання. Проте до числа злочинів, пов'язаних із використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі відносяться протиправні діяння, відповідальність за вчинення яких передбачена різними статтями Кримінального кодексу України.

Зазначене вказує на можливість поділу злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі, у залежності від кримінально-правової кваліфікації діянь. Зокрема, до них відносяться: шахрайство (ст. 190 КК України) та привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем (ст. 191 КК України), що вчиняються у зв'язку з розпорядженням бюджетними коштами в агропромисловому комплексі. Однак даний перелік злочинів не є повним, оскільки вони можуть вчинятися на ряду з іншими протиправними діяннями.

Так, А. Ф. Волобуєв запропонував комплекси взаємопов'язаних злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами з метою отримання матеріальної вигоди і з використанням легальних форм господарської діяльності називати злочинними технологіями збагачення (технологіями злочинної діяльності). У структурі злочинної технології він виділив основний і вторинні (підпорядковані) злочини [5, с. 33]. Влучно визначив поняття технології злочинної діяльності і В. Б. Смелік в своєму дослідженні, а саме як систему (комплекс) злочинів різних видів, пов'язаних закономірними зв'язками та спрямованих на досягнення загальної злочинної мети [1, с. 52].

На комплексний характер злочинів вказував і В. В. Тіщенко. На його думку, поняттям злочину охоплюється як поодинокі одноелементні дії, так і сукупність тривало скованих вчинків, що утворює певний склад злочину. У криміналістичному аспекті злочинну діяльність розуміють ширше: вона може складатися як із низки дій, що кваліфікуються за однією статтею кримінального закону, так і за сукупністю діянь, які кваліфікуються по-різному, об'єднаних загальними мотивами, метою [6, с. 104].

Ми погоджуємося з думкою вказаних авторів і відзначаємо доцільність виокремлення основних і підпорядкованих злочинів у структурі технологій злочинної діяльності. Тобто вищевказані протиправні діяння відносяться до основних, у той час як до другої категорії (підпорядкованих злочинів) слід віднести: шахрайство з фінансовими ресурсами (ст. 222 КК України); підроблення документів, печаток, штампів та бланків, їх збут, використання підроблених документів (ст. 358 КК України); зловживання владою або службовим становищем (ст. 364 КК України); перевищення влади або службових повноважень (ст. 365 КК України); службове підроблення (ст. 366 КК України); одержання хабара (ст. 368 КК України); пропозиція або давання хабара (ст. 369 КК України) тощо. Слідуює, що вищевказані протиправні діяння мо-

жуть бути взаємопов'язаними, хоча й залишаються різними за видом.

Повертаючись до криміналістичної класифікації злочинів, варто відмітити, що існує багато критеріїв такої класифікації. Так, Р. Л. Степанюк у своєму дослідженні зазначає, що найбільш загальними критеріями криміналістичної класифікації злочинів, що вчиняються в бюджетній сфері, можуть бути визначені форма вини, злочинна мета, стадія бюджетного процесу, на якій вчиняються злочини, і ознаки предмету посягання [3, с. 35].

В. Б. Смелік у межах технології злочинної діяльності виділяє наступні критерії криміналістичної класифікації злочинів у сфері підприємництва: 1) за юридичною кваліфікацією (правовою оцінкою); 2) з точки зору ролі, яку відіграють злочини у складі технології; 3) за характеристикою участі суб'єкта у злочинній діяльності; 4) за суб'єктним складом; 5) за кримінально-правовою характеристикою; 6) за кримінально-правовим критерієм (або за змістом); 7) за етапами злочинної діяльності; 8) за сферою; 9) за часом [1, с. 70-71].

Проаналізувавши роботи вказаних учених, ми вирішили виділити окремі критерії із запропонованих й об'єднати їх, створивши криміналістичну класифікацію злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі. Дана класифікація складається з наступних критеріїв:

1. *За сферою:* а) злочини, що вчиняються в секторі Аграрного фонду; б) злочини, що вчиняються в ході реалізації державної підтримки підприємств аграрного сектору економіки; в) злочини, спрямовані на привласнення бюджетних коштів у діяльності Українського державного фонду підтримки фермерських господарств; г) злочини, пов'язані з закупівлею сільськогосподарської продукції до державного резерву.

2. *За часом:* а) короткострокові злочини; б) довгострокові злочини.

3. *За суб'єктом:* а) злочини, що вчиняються з використанням службового становища правопорушника; б) злочини, що вчиняються матеріально-відповідальними особами.

4. *За суб'єктним складом:* а) злочини, що вчиняються однією особою (як правило службовою); б) злочини, що вчиняються двома і більше особами.

4.1. *За характеристикою участі суб'єкта:* а) організовані; б) неорганізовані.

5. *За роллю, яку відіграють злочини (у випадку злочинних технологій збагачення, далі - ЗТЗ):* а) основні злочини; б) підпорядковані злочини.

5.1. *За типом:* а) прості ЗТЗ; б) складні ЗТЗ.

Підсумовуючи викладене, можна зробити висновок про те, що з урахуванням комплексного підходу до криміналістичного вивчення злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі, проведена відповідна класифікація злочинів. Остання є структурним елементом окремих методик розслідування відповідної категорії злочинів. Відтак, створення оптимальної криміналістичної класифікації злочинів, пов'язаних з використанням бюджетних коштів в агропромисловому комплексі, допоможе розробити дієві науково-обґрунтовані теоретичні положення та практичні рекомендації з розслідування злочинів у вказаній сфері.

Література:

1. Смелік В. Б. Кореляційні зв'язки між окремими видами злочинців у сфері підприємництва (проблеми методики розслідування): дис. ... кандидата юридичних наук: 12.00.09 / Смелік Володимир Борисович. – Х., 2005. – 243 с.

2. Погрібний О. О. Аграрне право України : підручник / О. О. Погрібний. – К. : Істина, 2007. – 448 с.
3. Степанюк Р. Л. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів, вчинених у бюджетній сфері України : монографія / Р. Л. Степанюк ; За заг. ред. д-ра юрид. наук, професора А. Ф. Волобуєва. – Х. : Вид-во ХНУВС, 2012. – 436 с.
4. Щур Б. В. Криміналістична класифікація злочинів: співвідношення з суміжними поняттями / Б. В. Щур [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvlduvs/2010_2/sbvisp.pdf.
5. Протидія економічній злочинності / П. І. Орлов, А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика та ін. – Харків : Нац. ун-т внутр. справ, 2004. – 568 с.
6. Тищенко В.В. Криміналістические аспекты изучения преступной деятельности / В. В. Тищенко // Проблемы государства и права Украины: тематический сборник научных трудов. – Киев, 1992. – С. 103-109.
7. Белкин Р. С. Курс криминалистики. В 3 т. Т. 3: Криміналістические средства, приемы и рекомендации / Р. С. Белкин. – М.: Юристъ, 1997. – 464 с.
8. Белкин Р. С. Курс криминалистики. В 3 т. Т. 1: Общая теория криминалистики / Р. С. Белкин. – М.: Юристъ, 1997. – 408 с.
9. Шепітько В. Ю. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько. – К.: Ін Юре, 2010. – 496 с.
10. Васильев А. Н. О криміналістической классификации преступлений / А. Н. Васильев // Методика расследования преступлений (Общие положения). – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1976. – 198 с.
11. Образцов В. А. Криміналістическая классификация преступлений / В. А. Образцов. – Красноярск: Изд-во Краснояр. ун-та, 1988. – 176 с.
12. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія / В. В. Тищенко. – Одеса: Фенікс, 2007. – 260 с.

Кикинчук В.В. Криміналістическая классификация преступлений, связанных с использованием бюджетных средств в агропромышленном комплексе / В. В. Кикинчук // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки. – 2013. – Т. 26 (65). № 1. – С. 376-380.

Отражено значение криміналістической классификации в формировании отдельных методик расследования. С учетом комплексного подхода к криміналістическому изучению преступлений, связанных с использованием бюджетных средств в агропромышленном комплексе, осуществлена их классификация.

Ключевые слова: криміналістическая классификация, бюджетные средства, агропромышленный комплекс, криміналістическая методика.

Kikinchuk V.V. Criminalistics classification of crimes, related with the use of budgetary facilities in an agroindustrial complex / V.V. Kikinchuk // Scientific Notes of Tavrida National V. I. Vernadsky University. – Series : Juridical sciences. – 2013. – Vol. 26 (65). № 1. – P. 376-380.

The value of criminalistics classification is reflected in forming of separate methods of investigation. Taking into account the complex going near the criminalistics study of crimes, related with the use of budgetary facilities in an agroindustrial complex, their classification is carried out.

Key words: criminalistics classification, budgetary facilities, agroindustrial complex, criminalistics method.